

İhtilaf Çözümleme Yöntemi Olarak Mübâhele

Halil Aldemir*

Öz: Çeşitli münasebetlerle Kur'ân-ı Kerim'de ihtilaf olgusuna nedenleri, alanları, boyutları ve çözüm yolları ile birlikte temas edilmiştir. Bireyler, toplumlar, farklı dine mensup insanlar ve devletler arasında meydana gelen ihtilafların çözümü noktasında temel ilkelerin yanı sıra bir takım yöntemler de sunulmuştur. Hz. İsa'nın tabiatı başta olmak üzere bir takım teolojik konularda ilk dönem Müslümanları ile Necrân Hristiyanları arasında var olan ve müzakere ile aşılamayan ihtilafı çözümlenmek üzere İllâhî bir çözüm yolu olarak mübâhele âyeti inmiştir. Bu makalede konunun temel kavramları olan ihtilaf ve mübâhele kelimelerinin sözlük manaları, terim anlamları ve Kur'ân'daki kullanımları ele alındıktan sonra ilk mübâhele çağrısı, tarihi bağlamı ile birlikte işlenecektir. Mübâhele çağrısının gerçekleştiği yer, tarafları, neticesi ve ihtilaf çözümleme yöntemi oluşu âyet ve rivayetler ışığında verilecektir. Ayrıca Müslümanların bu yönteme yaklaşımı ile ahkâmü'l-Kur'ân tefsirleri ve fıkıh kitaplarının bu yönteme ne derece yer verdikleri tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mübâhele, İhtilaf, Müslüman, Hristiyan, Çözüm.

Abstract: In various occasions, the phenomenon of dispute is mentioned in the Holy Qur'an with its reasons, areas, dimensions, and solutions. In the context of the settlement of disputes that arise among individuals, communities, people with different religions, and states, basic principles as well as certain methods were presented. As a way of divine solution, the verse of *mubahala* (*Invoking Mutual Curses*) has been revealed in order to resolve the conflict that existed between early Muslims and Najran Christians about the nature of Jesus and a number of theological issues that could not be resolved by negotiations. This article describes the basic concepts concerning the subject of dispute and *mubahala* and their dictionary meanings and usage in the Holy Quran. Then their historical context will be addressed. The occasion of calling for *mubahala*, the parties, its results, and *mubahala* as a method of conflict resolution will be explained in the light of the verses and narrations. Moreover, Muslim approaches to this method and the extent to which the exegetical commentaries of *ahkamu'l-Quran* and books of *fiqh* (Islamic law) have discussed this subject will be determined.

Keywords: Mubâhalah (Invoking Mutual Curses), Dispute, Muslim, Christian, Solution.

* Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi İnköretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü.
İletişim: aldemirhalil@gmail.com, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Mehmet Şanlı Mah.
Doğan Güreş Paşa Bul. No:134 Kilis.

Atf©: Aldemir, H. (2011). İhtilaf çözümleme yöntemi olarak mübâhele. *İnsan ve Toplum*, 1 (2), 135-154.

Giriş

Her bireyin kendisini diğerlerinden ayıran ve doğuştan gelen bir takım özellikleri vardır. Gerçekten de insanlar beden bakımından farklı yaratıldıkları gibi, akıl, düşünce ve ruh bakımından da farklı yaratılmışlardır. Dış görünüş, ses tonu, parmak izi vb. yönlerden birbirlerinden ayrılan insanlar, düşünce yöntemi, eğilimleri, hazları, eşyaya ve olaylara bakışları, algıları vb. açılardan da birbirlerinden ayrılırlar. Onların bu farklılıkları daha sonra sahip olacakları kazanımları ile daha da artabilir. Mesela eğitim ve çevrenin bireyler üzerinde farklı şekillerde görülen tesirleri, doğuştan gelen farklılıkların daha da artmasına neden olur.

Farklı mizaçlarda yaratılan ve bu farklılıklarını değişik etmenlerle değiştirme ve geliştirme imkânına sahip olan insan, İslam literatüründe *الْإِنْسَانُ مَدَنِيٌّ بِالطَّبْعِ* ifadesi ile anlatıldığı üzere sosyal bir varlıktır. Bu özelliğin zorunlu bir sonucu olarak bireyler, maddî ve manevî bir takım ihtiyaçlarını karşılamak üzere diğerleriyle ilişki kurar. Bu ilişkiler, sosyolojide ifade edildiği gibi *"birleştirici"* ve *"ayırıcı"* süreçler şeklinde iki ana başlık altında toplanır. İnsanlar arasında kurulan ilişkiler, her zaman birleştirici veya her zaman ayırıcı bir süreç takip etmez. Dolayısıyla bir toplumda, çeşitli aşamalarda her iki süreci ve yansımalarını bir arada görmek mümkündür.

İnsanın doğası ve özellikleri dikkate alındığı zaman ihtilafın insan türünün yeryüzü serüveninin başladığı ilk andan itibaren görülen sürekli bir olgu olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yine rahatlıkla dile getirilebilecek bir diğer husus da yeryüzünde insan türü devam ettiği sürece ihtilafın da devam edeceğidir. Kur'ân vahyinde de ihtilafın ne denli eski zamanlara dayandığı okunabilmektedir; hatta bu olgunun ilk tezahürüne beşeriyetin ilk ailesinde rastlandığı görülmektedir. Yine mümkün olan başka bir husus da insanın yapısını ve ilişkilerini konu edinen bazı âyetlerden bu olgunun süreklilik arz ettiğini çıkarmaktır.

İnsanlık tarihi kadar köklü ve uzun ömürlü olan ihtilaf, her dönemde ve her toplumda aynı karakterde ortaya çıkmaz. Bir başka deyiş ile ihtilafın nedenleri, alanları, boyutları ve çözüm yolları dönemden döneme, bireyden bireye ve toplumdan topluma değişiklik gösterir.

İhtilafın çözümü noktasında dinler ve doktrinler çeşitli esaslar tespit etmeye çalışmışlar ve yöntemler geliştirmişlerdir. İlahî vahiy halkasının son zincirini oluşturan Kur'ân da çeşitli vesilelerle temas ettiği ihtilaf olgusunun çözümü noktasında sessiz kalmamış, beşer tarihinin her safhasında görülen ihtilafın çözümü konusunda bir takım ana ilkeler ve yöntemler sunmuştur. Bu yöntemlerden biri, Medine Dönemi'nin sonlarına doğru Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Necrânî Hristiyanlar arasında ortaya çıkan ihtilafı çözmek için gündeme gelen mübâheledir. Bu araştırmada ayrıntılarına temas edilecek olan mübâhale, âyete konu olmanın yanı sıra tefsir, hadis ve siyer kaynaklarına da konu olmuştur. Özellikle siyer kaynaklarında bu konu hakkında ayrıntılı bilgiler mevcuttur.

Konunun ayrıntılarına geçmeden önce şu soruları sormak gerekir: Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun yakınları ile Negrân heyeti arasında mübâhele gerçekleşmiş midir? Yoksa sadece mübâhele çağrısı taraflar arasında var olan ihtilafa bir çözüm getirmiş midir? Eğer bir çözüm getirmişse bu, iki taraf arasında söz konusu bütün teolojik ihtilafları kapsamış mıdır, yoksa sadece tıkanan tartışmayı sona erdirmek suretiyle kısmî bir çözüm mü olmuştur? Mübâhele çağrısına muhatap olan Negrânî Hristiyanların Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Mekke Dönemi'nde mi, yoksa Medine Dönemi'nde mi gelmişti? Mübâhele salt bir Arap geleneği midir? Yoksa Hristiyan gelenekle bir ilgisi var mıdır? Mübâhelenin Arap kültürüne ya da Hristiyan geleneğine ait olması, onun İslâmî bir çözüm olmasına zarar verir mi? Mübâhele sadece farklı dinlere mensup insanlar arasında görülen ihtilaflarda müracaat edilen bir çözüm yolu mudur? Aynı dine mensup insanlar, aralarında meydana gelen tartışmayı çözüme kavuşturmak için mübâheleye başvurabilir mi? Sahâbe ve tâbiûn döneminde mübâheleye müracaat eden Müslümanlar olmuş mudur? Mübâhele dinlerarası diyalogda gündeme gelebilir mi? Mübâhele, karşılıklı lanetleşmek anlamına gelen lâ'n gibi fıkıh ve ahkâmü'l-Kur'ân kaynaklarında müstakil bir yöntem olarak ele alınmış mıdır?

Bu soruların yanıtlanması, mübâhelenin ihtilafı çözümleme konusunda bir yöntem olarak ileri sürülmesi ancak ihtilaf ve mübâhele kavramlarının anlatılması ve ardından Medine dönemindeki tecrübeye yer verilmesi ile birlikte anlaşılabilir. Bu nedenle ilk olarak ihtilaf ve mübâhele kavramı ele alınacak, ardından Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde yaşanan tecrübeye temas edilecektir.

Kavramlar

İhtilaf

İhtilaf, *خلف* kökünden türemiş bir kelimedir. *خلف* kökü, sözlükte oruçlunun ağzının kötü kokması, yemeğin tadının veya kokusunun değişmesi, çocuğun kendisi hakkında beslenen hüs-nü zannı boşa çıkarması, çocuğun babasının ahlâkından sapması, hastalıktan yemek yiyememek, geride kalmak, birinin yerine geçmek, halife olmak, elbiseyi yamamak, arkadan yaklaşmak, ahmak olmak, devenin gebe olması, amansız muhalif olmak gibi anlamlara gelir (Asım Efendi, 1304, s. 570-572; Cevherî, 1990, s. 1353-1358; İbn Abbâd, 1994, s. 345-350; İbn Manzûr, t.y., s. 82-92; Kermî, 1991, s. 661; Zebidî, 1994, s. 184-202;).

İslam literatüründe görüş ayrılığı ve anlaşmazlıklarla ilgili en temel kavram olan ihtilaf, bu anlamları ifade eden kökten türemiş iftiâl bâbında bir masdardır. Farklı kullanımları dikkate alındığında bu kökten türemiş sözcüklerin, "*iyi ve ideal olanın ya da bir aslın gerisinde kalmak*" anlamında birleştiği görülür.

Kur'ân-ı Kerim'de bu kökten türetilmiş pek çok kelime bulunmaktadır. Bunlardan خَلْفٌ fiili, önceki kuşakların yerini almak (el-A'râf 7/169; Meryem 19/59), gıyabında bir başkasının yerine geçmek (el-A'râf 7/150), alternatif olarak bir başkasının yerine geçmek (ez-Zuhruf 43/60), birine halife/vekil olmak (el-A'râf 7/142), bu kökün sülâsisinden türetilmiş الخالفين ve الخوالف kelimeleri savaştan geri kalanlar (et-Tevbe 9/83, 87, 93), خَلْفٌ fiili; mechul formu ve المخلفون ism-i mefûl sigasıyla savaşa katılmaktan geri bırakılmak (et-Tevbe 9/118; el-Feth 48/11, 15, 16), خالف fiili, muhalefet etmek (Hûd 11/88; Nûr 24/63), أَخْلَفَ fiili, verilen sözden dönmek (el-Bakara 2/80; Âl-i İmrân 3/9; er-Rad 13/31; Tâhâ 20/86, 87; el-Hac 22/47), bir şeyin yerine başka bir şeyi getirmek (Sebe' 34/39), تخلف fiili, otorite etrafında öbeklenmekten kaçınmak (et-Tevbe 9/120), اختلف fiili, ayrılığa düşmek (el-Bakara 2/176, 213, 253; Âl-i İmrân 3/19, 105; en-Nisâ 4/157; Yûnus 10/19, 93; en-Nahl 16/ 64, 124; Meryem 19/37; ez-Zuhruf 43/65; el-Câsiye 45/17; eş-Şûrâ 42/10), görüş ayrılığı yüzünden kararlaştırılan zamanda buluşmamak (el-Enfâl 8/42), استخلف fiili, egemen kılmak (el-Ârâf 7/129; en-Nûr 24/55), birini başkasının yerine geçirmek (el-Enâm 6/132; Hûd 11/57), anlamlarına gelir. Bu kökten türetilmiş خلاف kelimesi, çapraz (el-Mâide 5/33; el-A'râf 7/124; et-Tevbe 9/81; Tâhâ 20/71; eş-Şuarâ 26/49) ve sonra manasına zarf (el-İsrâ 17/76), خلفه kelimesi, bir-biri ardı sıra dönüşümlü gelmek (el-Furkân 25/62), خليفة kelimesi bir başkasının yerine geçen kimse (el-Bakara 2/30; Sâd 38/26), خلفاء ve الخلائف kelimesi egemen olan kimse (el-A'râf 7/69; el-Enâm 6/165), اختلاف tutarsızlık (en-Nisâ 4/82), dönüşüm (el-Bakara 2/164; Âl-i İmrân 3/190; Yûnus 10/6; el-Mü'minûn 23/80), çeşitlilik (er-Rûm 30/22), خَلْفٌ kelimesi, önceki neslin yerine geçen kötü nesil (el-Arâf 7/169; Meryem 19/59) ve sıkça geçen خَلْفٌ kelimesi ise arka, geri anlamında ism-i mekân olarak kullanılmıştır (İsfehâni, 1992, s. 162-163; Halebi, 1993, s. 602-606).

Kur'ân-ı Kerim'de ihtilaf kelimesinin hem beşerî münasebetlerde görülen anlaşmazlıkları hem de farklılık gösteren evrenin ve insanın fizikî özellikleri hakkında kullanıldığı görülmektedir. İnsanlar arası münasebetleri tasvir için kullanıldığı zaman dâima menfî bir anlam ifade etmektedir. Çünkü istenilmeyen çatışma ve ayrılığı anlatmak için kullanılmıştır. Sözelimi " وَإِنَّ الَّذِينَ اِخْتَلَفُوا فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ / *Kitap hakkında ayrılığa düşenler, doğrusu derin bir çıkmazdadırlar.*" (el-Bakara2/176) âyetinde ehli kitâbın kendilerine gönderilmiş vahiy hakkında ihtilaf etmeleri tasvip edilmemiştir. Ancak bu kökten türemiş ve evrenle ilgili tasvirleri yansıtmak için tercih edilmiş kelimeler ise olumlu anlamda kullanılmıştır. Çünkü bu kelimeler çatışma ve ayrılığı değil, yaratıcının sonsuz gücünü gösteren çeşitliliği ve farklılığı ifade etmektedir. Mesela şu âyette böyle bir durum söz konusudur: "

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ
بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ

/Görmedin mi, Allah gökten su indirdi. Onunla renkleri çeşit çeşit meyveler çıkardık. Dağlardan (geçen) beyaz, kırmızı, değişik renklerde ve siyah yollar (yaptık)." (Fâtır 35/27).

İslam literatüründe çok çeşitli tarifleri bulunan "ihtilaf" ile bu makalede "Bir kişinin söz ve davranışlarında diğer kimselerden farklı bir yol izlemesi." (Âlûsi, 1994, s. 415; Avvâme, 1997, s. 8; Bedr, 2002, s. 361; Cemâl Fâruk, 1998, s. 569; Fîrûzâbâdî, 1996, s. 562; Halebî, 1993, s. 603; İsfehânî, 1992, s. 294; Mecdî, 2005, s. 1880; Tantâvî, 1998, s. 161) şeklinde tarif edilen durum kastedilmektedir.

Mübâhele

Mübâhele "az, lanet, serbest bırakmak, lanet etmek, bir babanın çocuğunu serbest bırakıp yaptıklarına itiraz etmemesi, bir yöneticinin halkını kendi iradelerine göre hareket etme imkânı tanıyıp onlara engel olmaması, yavrusunun emmesi için siğir ya da devenin bağının çözülmesi, serbest bırakılması" gibi anlamları ifade eden بهل kökünden türemiş bir sözcük olup lanetlenmek anlamına gelir. (Cevherî, 1990, s. 328-329; Kermî, 1991, s. 213) Bu kökün esas anlamı Râğîb el-İsfehânî tarafından "bir şeyin ilgisiz halde bırakılmış olması" şeklinde özetlenmiştir (İsfehânî, 1992, s. 149).

Araplar bu kelimenin sülâsisi بهل ile hümâsi mezidi olan ابتهل fiilini dua konusunda kullandıkları zaman uzun uzadıya dua edip yalvarıp yakarmayı kastederlerdi (İsfehânî, 1992, s. 149). Kur'ân-ı Kerim'de bu kökten sadece bir kelime mevcut olup o da mübâhele yapmak anlamına gelen ابتهل fiilidir. Bu fiilin geçtiği âyete de, mübâhele âyeti denir. Söz konusu âyet şu şekildedir:

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

(Artık sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle İsa hakkında tartışmaya girerse de ki: "Haydi gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, hanımlarımızı ve hanımlarınızı ve bizzat kendimizi ve kendinizi çağırıp, sonra da gönülden Allah'a yalvaralım da bu konuda kim yalancı ise Allah'ın lanetinin onların üzerine inmesini dileyelim.) (Âl-i İmrân 3/61).

Mübâhele "İhtilaf eden iki tarafın bir araya gelip Allah'ın lanetini haksız taraf üzerine dilemesi" (Nesefî, 1995, s. 159) şeklinde tarif edildiği gibi "Taraflardan her birinin haksız olana Allah'ın lanetini ilenmesi" (Erdoğan, 1998, s. 311) şeklinde de tarif edilmiştir. Her iki tarafın de eleştiriye açık olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu kavramı konu ile ilgili âyeti göz önüne alarak: "Dini konularda insanlar arasında meydana gelen ihtilafın müzakere yolu ile çözümlenememesi durumunda, tarafların bir araya gelerek haksız olanın İlahî lanete uğraması için Allah'a yalvarması" şeklinde kuşatıcı biçimde tanımlamak mümkündür.

Mübâhele Yöntemi

Kur'an-ı Kerim, ihtilafın çözümlenmesi konusunda genel ilke olarak kitaba ve sünnete müracaat edilmesini önermenin yanı sıra nüzûl sürecindeki gelişmelere paralel olarak yemin, liân, güç kullanma, uzlaşma vb. bir takım özel yöntemlerden de söz etmiştir. Bu yöntemlerden biri de farklı dinlere mensup insanlar arasında meydana gelen ihtilaflar karşısında izlenilmesi gereken yol olarak sunulan mübâheledir.

Mübâhelenin Kur'an'da yer alışı nedenini öğrenmek için nüzûl ortamına gitmek ve o dönemde meydana gelen olayları incelemek gerekmektedir. İlk olarak bu yöntemin gündeme geldiği tarafları tespit etmek yerinde olacaktır. Bu bakımdan sebep-i nüzûl bilgilerine yapılacak müracaat, izlenilecek yolu aydınlatmaya yardım edecektir: Medenî surelerden Âl-i İmrân'da yer alan ve biraz önce ifade edildiği gibi "mübâhele âyeti" olarak bilinen âyetin kimin hakkında nâzil olduğu hususunda birbirinden farklı rivayetler nakledilmiştir. Ancak bunların çoğu, bu âyetin Medine'ye gelen Necrân¹ heyetinin Hz. Peygamber'le (s.a.v.) yaptığı tartışmalara binaen indiğini gösterir (Çetiner, 2002, s. 136-140; İbn Ebî Hâtim, 1998, s. 627-628; Hâzin, 1995, s. 254; Hûd İbn Muhakkem, 1990, s. 288; İbn Kesîr, 1997, s. 49-55; Kurtubî, 1993, s. 4; Mukâtil, 1989, s. 179-181; Râzî, 1990, s. 134; Semerkandî, 1993, s. 274-275; Suyûtî, 1990, s. 58; Taberî, 1988, s. 299-300; Taberî, t.y., s. 99-100; Zemahşerî, 1995, s. 261-263). Bununla birlikte farklı görüşleri içeren rivayetler de mevcuttur. Örneğin Albâ İbn Ahmer el-Yeşkurî'den nakledilen bir rivayete göre bu âyet, Hz. Peygamber (s.a.v) ile Yahudiler arasında yaşanan bir tartışma üzerine nâzil olmuştur (Derveze, 2000, s. 159; Suyûtî, 1993, s. 233; Taberî, 1988, s. 301).

Dirayet tefsirinin önde gelen isimlerinden Fahrüddin er-Râzî (ö. 606/1209), tefsirinde içerisinde mübâhele âyetinin de bulunduğu Âl-i İmrân Suresi'nin baş tarafının nüzûlü hakkında iki görüş nakletmiştir. Bunlardan birine göre, surenin baş tarafı Necrân Hristiyanları hakkında nâzil olmuştur. Diğerine göre ise Yahudiler hakkında inmiştir. Râzî, bu ikinci görüşü erken dönem Kur'an müfessirlerinden Mukâtil İbn Süleyman'a (ö. 150/767) dayandırmıştır. Ancak Mukâtil İbn Süleyman'ın matbû' tefsirine müracaat edildiği zaman, orada bu görüşü destekler herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır (Mukâtil, 1989, s. 262-263).

Süleyman Ateş ise bu konuda daha geniş düşünmekte olup, şöyle demektedir:

"Necrân Hristiyanları hakkında indiği rivayet edilen bu âyetlerin hepsi Hristiyanlarla ilgili değildir. Bir kısmı müşriklerle, bir kısmı da Hristiyanlarla ilgilidir. Bu Hristiyanlar da yabancı kökenli değil, Arap kökenlidir. Araplar içinde Yahudi dinine girmiş kimseler de vardı. Kanaatimize göre bu âyetlerde Arap kökenli Yahudilerin davranışları da söz konusu edilmiştir." (Ateş, 1995, s. 451).

1 Yemen, Havrân, Kûfe ve Bahreyn'de Necrân adında şehirler vardır (bk. Hamevî, t.y., s. 308-313). Ancak burada Yemen'deki Necrân şehri kastedilmiştir (bk. Yazır, t.y, s. 1015; Karaman, Çağırıcı, Dönmez ve Gümüş, 2003, s. 325).

Bu ifadeler, Ateş'in âyetin iniş nedeni olarak nakledilen rivayetleri nüzül ortamını da dikkate alarak birleştirdiğini gösterir. Ancak Elmalılı (ö. 1361/1942), bu hususta, Âl-i İmrân Suresi'nin bu bölümünde yer alan diğer âyetlerin Yahudiler hakkında nâzil olma ihtimalini belirtmekle birlikte, bu âyetin Hz. Peygamber'le (s.a.v) tartışan Hristiyanlar hakkında indiğini söylemiştir (Elmalılı, t.y., s. 1011). Derveze (ö. 1404/1984) de surenin bu bölümündeki âyetlerin Hz. İsa'dan bahsettiğini belirterek, bu âyetin Hristiyanlar hakkında nâzil olduğu görüşünün tercihe şayan olduğunu bildirmiştir (Derveze, 2000, s. 159). Kanaatimize göre de bu görüş daha isabetlidir. Zaten Buhârî'deki şu rivayet de bunu destekler niteliktedir:

Huzeyfe'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Necrân'ın iki sahibi/yöneticisi el-'Âkib ile es-Seyyid Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'e onunla lanetleşmek isteyerek geldiler." (Huzeyfe) şöyle devam etti: "Onlardan biri diğerine: 'Yapma! Allah'a yemin edirim eğer bu bir nebi olduğu halde bizimle lanetleşecek olursa ne biz, ne de bizden sonra soyumuzdan gelecek olanlar iflah olur', dedi.

Her ikisi (Hz. Peygamber'e) 'Bizden istediğini sana verelim. Bizimle birlikte emin bir adam gönder. Bizimle birlikte emin olmayan kimseyi gönderme.' dediler.

Allah Resûlü: 'Andolsun sizinle beraber gerçekten emin mi emin bir adam göndereceğim.' diye buyurdu.

Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem'in ashabından herkes kendi adına bu iş için ümitlendi. Allah Resûlü: 'Kalk, ey Ebu Ubeyde İbn el-Cerrâh' diye buyurdu. Ebu Ubeyde ayağa kalkınca, Resûlullah sallallâhu aleyhi ve sellem: 'İşte bu, bu ümmetin emindir.' diye buyurdu." (Buhârî, t.y., "Mağâzi" 72; İbn Hacer, 1991, s. 697-698).

Bu rivayetten de yola çıkılarak denilebilir ki, çoğunluğa göre mübâhele âyeti Necrân Hristiyanları hakkında nâzil olmuştur. Bu âyetin Hristiyanlar veya Yahudiler ya da müşrikler hakkında nâzil olduğunu gösteren görüşler, teolojik konularda ihtilafın çözümlenmesi açısından bu âyetin önemine zarar vermemektedir. Zira her halükârda bu âyet, iki din mensupları arasında meydana gelen ihtilafın diyalog, tartışma ve müzakerre yoluyla aşılamadığı bir durumda nâzil olmuştur. Bir başka deyiş ile, dinler arası ihtilafı çözümlemek üzere inmiştir.

Kaynaklardaki ifadeler ve surenin bu bölümünde anlatılan konular, bu âyetin Necrân Hristiyanları hakkında nâzil olduğu kanaatini güçlendirmektedir. Buna göre iki toplum arasında başta Hz. İsa'nın tabiatı olmak üzere bazı inanç meselelerine ilişkin var olan farklı inançların, tarafları karşı karşıya getirdiği anlaşılmaktadır.

Necrân Hristiyanlarının Hz. Peygamber (s.a.v.) ile ne zaman görüşmeye geldikleri konusunda ise farklı rivayetler vardır. İlk siyer müelliflerinden İbn İshâk (ö. 150/767) Mekke Dönemi'nde yaklaşık yirmi kişilik bir Hristiyan grubun Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldiğinden söz eder ve bu grubun Necrân Hristiyanları olduğuna dair bir görüş aktarır. Buna göre Kasas Suresi'nin 52-55. âyetleri onlar hakkında inmiştir (İbn İshâk, 1991, s. 279-280). İbn İshâk'ın merhum Hamidullah (ö. 1423/2002) tarafından yayına hazırla-

nan *Siyer*'inde, rivayetin baş tarafında Habeşlilerden söz edilmemektedir. Sadece olay anlatılmakta ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelen grubun Negrân Hristiyanları olduğuna dair bir görüş aktarılmaktadır. Sonraki kaynaklarda ise bu bilgi İbn İshâk'a atfen şöyle geçmektedir (İbn Hişâm, 1411, s. 236; Şâmî, t.y., s. 421; İbn Seyyidi'n-nâs, t. y., s. 169):

ثُمَّ قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ بِمَكَّةَ - عِشْرُونَ رَجُلًا ، أَوْ قَرِيبٌ
مِنْ ذَلِكَ مِنَ النَّصَارَى ، حِينَ بَلَغَهُمْ خَبْرُهُ مِنَ الْحَبَشَةِ

Bu ifadeyi iki şekilde çevirmek mümkündür:

(1) Sonra kendilerine Habeşistan'dan Hz. Peygamber'in (s.a.v.) haberi ulaşınca Mekke'de iken ona yirmi ya da yirmi civarında Hristiyan geldi.

(2) Sonra kendilerine Hz. Peygamber'in (s.a.v.) haberi ulaşınca Mekke'de iken ona yirmi ya da yirmi civarında Habeşistanlı Hristiyan geldi.

Hamidullah, bu rivayeti oldukça müphem olarak tavsif etmiştir (Hamidullah, 2004, s. 514). Ancak Habeşlilerin bu bölgede 575 yılına kadar siyâsî olarak hüküm sürdüklerini (Dellû, 2004, s. 140) ve din bakımından Habeşliler ile bu bölgedeki insanların ortak bağının olduğunu dikkate alınca Müslümanların Habeşistan'a hicreti sonrasında son peygamberin geldiği haberinin buradan Negrân'a ulaşmasına vesile olabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu durumda söz konusu rivayeti mübâhele âyetinin inişine neden olan Negrân heyetinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelişi ile karıştırmamak ve müstakil olarak ele almak gerekir. Nitekim Ebu'r-Rabi'nin eserinde yer alan şu ifade ilk çeviriyi destekler niteliktedir (Kelâ'î, 1414, s. 214):

ثُمَّ قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَهُوَ بِمَكَّةَ - عِشْرُونَ رَجُلًا ، أَوْ
قَرِيبٌ مِنْ ذَلِكَ مِنَ النَّصَارَى يُقَالُ إِنَّهُمْ مِنْ أَهْلِ نَجْرَانَ حِينَ بَلَغَهُمْ خَبْرُهُ مِنَ الْحَبَشَةِ

"Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'de iken yirmi ya da yirmiye yakın hristiyan onun yanına geldi. Onların Negrân Hristiyanlarından olduğu söylenir. Onlar Hz. Peygamber (s.a.v.) hakkında kendilerine Habeşistan'tan bilgi gelince Mekke'ye gelmişlerdi."

İbn İshâk'ın naklettiği bu rivayete göre, gelen Hristiyan heyet Hz. Peygamber (s.a.v.) ile görüşüp Kur'ân âyetlerini dinledikten sonra Müslüman olmuş, Mekkelilerin aksi telkinlerine rağmen İslamiyet'ten dönmemiş ve bu şekilde memleketlerine dönmüştür. Bu rivayette, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile gelen heyet arasında herhangi bir tartışmadan ve bu tartışmadan kaynaklanan bir mübâheleden söz edilmemektedir. Aksine bu heyetin hakikati arama düşüncesi ile yola çıktığı ve bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.) ile görüşmeye geldiği anlaşılmaktadır. O dönemde güney Arabistan ile Kızıldeniz'in batısı arasındaki siyâsî ve dinî ilişkileri de dikkate alınca bu heyetin Habeşistan'a hicretten sonra

geldiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu rivayetin mübâhele ile bir ilgisi olmadığı gibi yadırganacak bir tarafı da yoktur.

Kaynakların ifadesine göre Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Allah Teâlâ'nın emri üzerine kendisine gelen Hıristiyan heyeti mübâheleye davet etmesi ile neticelenen görüşmeler ise Medine'de gerçekleşmiştir. Ayrıca kaynaklardaki bu bilgi mübâhele âyetinin Medenî surelerden biri olan Âl-i İmrân'da yer alması ile örtüşmektedir. Söz konusu heyetin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ne zaman geldiği konusunda farklı tarihler verilse de bu olayın Medine Dönemi'nin sonlarında gerçekleştiği kesindir (Fayda, 1975, s. 2, 145; Hamidullah, 2004, s. 516).

Heyetin Medine'ye gelişi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kendilerine gönderdiği bir mektup üzerine olmuştur (Fayda, 1975, s. 2, 145; Hamidullah, 2004, s. 516). Mustafa Fayda'nın belirttiğine göre İbn Hişâm bu mektubu eserine almadığı gibi varlığından da söz etmemiştir. İbn Sa'd ise mektubun metnini *Tabakât*'ına almamış, ancak Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Necdân Hrisitiyanlarına bir mektup gönderdiğini belirtmiştir (Fayda, 1975, s. 2, 145).

Necdân'dan Medine'ye aralarında siyâsî liderleri/*Âkîb*, dînî liderleri/*Uskuff* ve ticaret ve ulaştırmadan sorumlu yöneticilerinin/*Seyyid* bulunduğu altmış kişilik bir Hristiyan heyet gelmişti (İbn Hişâm, 1414, s. 571). Farklı bir dine mensup olmalarına rağmen konuklar Hz. Peygamber'in engin konukseverliği ve hoşgörüsü ile karşılaşmışlardır. Misafirlerin Mescid-i Nebevi'de kendi inanışlarına göre ibadet etmelerine müsaade edilmiştir. (Hamidullah, , 2004, s. 516).

Rivayetlerde belirtildiğine göre Hristiyanlar, Hz. Peygamber'in (s.a.v) Hz. İsa'nın tabiatına ilişkin ikna edici sözlerine, inatla karşılık vermişlerdir. Kendi inançlarında ısrar ederek ve tartışma sırasında demagoji yaparak Kur'an'ın Hz. İsa hakkında söylediklerini kabul etmeye yanaşmamışlardır. Taraflar arasında meydana gelen tartışmalar, var olan ihtilafa bir çözüm getirmeye yetmediği gibi sorunu içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmüştür. İşte bu noktada *İlâhî vahiy* devreye girerek Hz. Peygamber'den (s.a.v) onları mübâheleye, yani karşılıklı lanetleşmeye davet etmesini istemiştir:

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

(Artık sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle İsa hakkında tartışmaya girerse de ki: "Haydi gelin, oğullarımızı ve oğullarınızı, hanımlarımızı ve hanımlarınızı ve bizzat kendimizi ve kendinizi çağırın, sonra da gönülden Allah'a yalvaralım da bu konuda kim yalancı ise Allah'ın lanetinin onların üzerine inmesini dileyelim.) (Âl-i İmrân, 3/61).

Âyetin inmesi ile birlikte Hz. Peygamber (s.a.v.) aile efradından bazılarını yanına alarak Necdân Hristiyanlarının karşısına çıkıp onları mübâheleye davet etmiştir. Rivayetlerin bildirdiğine göre, lanetleşmek yerine Hz. Peygamber'e (s.a.v.), vergi ödemeyi kabul etmişler, bir de Allah Resûlü'nden (s.a.v.) kendilerine ihtilafa düştükleri mâlî konularda hükmedecek bir yetkili göndermesini talep etmişlerdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) biraz önce verilen hadiste işaret edildiği gibi onlar arasında hükmetmesi için *emînu'l-ümme* unvanını alan Ebû Ubeyde İbn Cerrâh'ı görevlendirmişti (İbn Kesîr, 1997, s. 52, Buhârî, t.y., "Âhâd", 1, "Fadâilu's-sahâbe", 21, "el-Mağâzi", 72; Tirmizî, t.y., "Menâkıb", 32). Sonunda Necdân heyeti Hz. Peygamber'le (s.a.v.) olan tartışmalarına son vererek memleketlerine dönmüşlerdi (Çetiner, 2002, s. 136-140; İbn Âşûr, t.y., s. 266).

Necdanlı Hristiyanların mübâheleyi göze alamamaları ve mübâhele yerine uzlaşmayı tercih etmeleri bu yöntemin Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde uygulanmadığını göstermektedir. Bununla birlikte mübâheleye davet her ne kadar, taraflar arasındaki ihtilafı tamamen ortadan kaldırmasa da, Hristiyanların tartışma platformundan çekilmesine neden olmuştur. Çünkü onlar, bir peygamberle lanetleşmenin kendileri aleyhine sonuç doğuracağını biliyorlardı.² Böylece Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun sahabesi ile Necdân'dan gelen ve Hristiyanlık inancına sahip insanlar arasındaki var olan teolojik konulardaki tartışma çözüme kavuşturulmuştur. Unutulmamalıdır ki, bir ihtilaf ya da çatışma çözüme kavuşturulduğu zaman, taraflar arasındaki bütün sorunlar ve ayrılıklar giderilmez. Kimi zaman ihtilaf ve buna bağlı olarak anlaşmazlıklar ötelenir, kimi zaman dondurulur, kimi zaman da taraflar kaçınma yöntemini uygulamayı tercih eder. Bazen de anlaşmazlığın esas nedeni devam etmekle birlikte taraflar bir çözüm üzerinde anlaşabilirler. Mübâhele çağrısı da Hz. İsa'nın tabiatına ilişkin iki din mensupları arasındaki ihtilafı tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte, düğümlenen tartışmalara bir çözüm olmuş, Hristiyan tarafın Hz. Peygamber ile uzlaşmasına vesile olmuştur.

Tahir İbn Âşûr, mübahâlenin Hristiyanlar tarafından adaleti sağlama yollarından biri olabileceği ihtimalinden bahsetmiştir. Ancak bu konuyla ilgili herhangi bir delil zikretmemiştir (İbn Âşûr, t.y., s. 265).³ Ancak Buhârî'nin Huzeyfe'den naklettiği rivayette Necdânlılardan Âkîb ile Seyyid'in Hz. Peygamber (s.a.v.) ile lanetleşmek istedikleri, daha sonra içlerinden birinin diğerini bundan vazgeçirdiği nakledilmiştir. Necdânlıların lanet-

2 Bu âyetin Yahudiler hakkında nâzil olduğunu gösteren rivayette de, bir Yahudi genç Hz. Peygamber'le (s.a.v.) mübâhele yapmak isteyenlere "yazıklar olsun size, daha dün domuz ve maymuna döndürülen kardeşlerinizin başına gelenleri bilmiyor musunuz, onunla lanetleşmeyin" diyerek onlara mani olmuştur. bk. Taberî, 1988, s. 301; Suyûtî, 1993, s. 233.

3 Ancak Buhârî'nin Huzeyfe'den naklettiği rivayette Necdânlılardan Âkîb ile Seyyid'in Hz. Peygamber (s.a.v.) ile lanetleşmek istedikleri, daha sonra içlerinden birinin diğerini bundan vazgeçirdiği nakledilmiştir. Necdânlıların lanetleşme istekleri, ihtilafı çözümlmek için müracaat ettikleri kendilerine özgü yöntemlerinden ileri gelebileceği gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) çağrısına icabetten de ileri gelebilir. Birinci ihtimalin doğru olması durumunda bu hadis, İbn Âşûr'un ifade ettiği görüşe delil teşkil edebilir (Buhârî, t.y., «Mağâzi», 72; Ayrıca bk. İbn Hacer, 1407, s. 298).

leşme istekleri, ihtilafları çözümlmek için müracaat ettikleri kendilerine özgü yöntemlerinden ileri gelebileceği gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v) çağrısına icabetten de ileri gelebilir. Birinci ihtimalin doğru olması durumunda bu hadis, İbn Âşûr'un ifade ettiği görüşü delil teşkil edebilir (Buhârî, t.y., "Mağâzî", 72; Ayrıca bk. İbn Hacer, 1991, s. 298).

Netice olarak denilebilir ki mübâhele, Kur'an'ın ihtilafların çözümlenmesi hususunda önerdiği bir yöntemdir. Kanaatimize göre vahyin böyle bir yöntemi önermesi, artık bunun İslâmî bir yöntem haline geldiğini gösterir. Bu yöntemin daha sonraki dönemlerde uygulama alanı, tarafları, usulü vb konularda bilgi edinmek ümidiyle Ahkâmü'l-Kur'an tefsirlerine bakıldığı zaman, müfessirlerin bu âyeti genellikle nesep bakımından ele aldıkları, sebab-i nüzûl dışında mübâhelenin ayrıntıları hakkında rivayet ve içtiha da dair bir bilgi vermedikleri görülmekte, dolayısıyla ahkam tefsirlerinin bu ümidi karıştırmadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır (Cessâs, 1993, s. 22-24; İbn Arabî, 2005, s. 299; Kiyâ, 2004, s. 17). Fıkıh kitaplarında da bu konu müstakil bir başlık altında ele alınıp bir ihtilaf çözümleme yöntemi olarak sunulmamıştır. Oysa "*kocanın eşine zina isnadında bulunması ve dört şahit getirememesi sonucunda hanım ile kocanın, hâkim huzurunda şer'î usulüne uygun olarak dörder defa şehadette bulduktan sonra kendilerine lanet ve gazap okumaları*" (Erdoğan, 1998, s. 260) şeklinde tarif edilen *liân* veya *mülâane* isimleri ile bilinen ve özünde mübâhele gibi lanetleşme olan yöntem bütün ayrıntıları ile mezheplere göre şekillenmiştir.

Mübâhele özü itibarıyla adaletli olmak için yapılan bir çağrıdır. Bu çağrıyı ancak kendisinin hak üzere olduğuna güvenen kimseler yapabilir (İbn Âşûr, t.y., s. 266). Bundan dolayı olsa gerek mübâhelenin ihtilafların çözümlenmesinde başvurulan bir yöntem olması sadece Kur'an'ın nüzûl sürecine mahsur kalmamış, aksine İslam tarihi boyunca ihtilafların çözümlenmesinde başvurulan bir yöntem haline gelmiştir. Zaten mübâhele âyeti ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) Necrân Hıristiyanlarını mübâheleye davet etmesi, hakkın ortaya çıkmasından sonra yanlış görüşünde ısrar eden muhaliflerin lanetleşmeye davet edilmesinin dinî bir yöntem olduğunu gösterir. Nitekim sahabeden İbn Abbâs câriye için zihârın olmadığı konusunda dileyen kimse ile mübâhele yapacağını söylemiştir (Beyhakî, 1347, s. 606). İbn Mes'ûd'un da küçük Nisâ Suresi olarak isimlendirilen Talâk suresindeki iddetle ilgili âyetin Bakara Suresi'ndeki âyetten sonra indiğini ifade ettiği, gerekirse bu konuda dileyenlerle mübâhele yapma konusunda meydan okuduğu nakledilmiştir (Ebu's-Suûd, 1994, s. 262; Nisâbüri, 1996, s. 315). İbn Abbas ve İbn Mes'ûd'un mübâhele yöntemi ile meydan okumaları, bu iki sahibinin söz konusu yöntemi, farklı dinlere mensup insanlar arasında görülen ihtilafın çözümünden aynı dine mensup kimseler arasında görülen ihtilafların çözümüne taşıdıkları, böylece bu yönteme bir genişlik kazandırdıkları anlamına gelir.

Mübâhele yöntemine müracaat konusunda meydan okuma sahabe dönemi ile de sınırlı kalmamış, tâbiûn döneminde de devam etmiştir. İmam Evzâ'nin bu yönteme müracaat ettiği rivayet edilmiştir (İbn Hacer, 1407, s. 297).

Hadis ilmi başta olmak üzere birçok alanda İslam literatürüne katkıları ile tanınan İbn Hacer el-Askalanî de mübâheleye müracaat eden ve bunu uygulayan âlimlerden biridir. İbn Hacer, hak ortaya çıktıktan sonra bâtil görüşlerinde direnerek mübâhele yapanların en fazla bir sene yaşadıklarının tecrübeyle sabit olduğunu söylemiştir. Ardından kendisinin de, biriyle mübâhele yaptığını ifade etmiş ve mübâhele yaptığı kişinin lanetlemeden iki ay sonra öldüğünü zikretmek suretiyle bu tezini güçlendirmeye çalışmıştır (İbn Hacer, 1407, s. 297).

Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde sadece teklif edilen, Necrânlı Hristiyanların cesaret edememesi yüzünden uygulama imkânı bulamayan, bununla birlikte farklı dinlere mensup insanlar arasında görülen ihtilafı çözüme kavuşturan mübâhele, sahâbe ve tâbiün dönemleri ile daha sonraki zamanlarda Müslümanlar arasında yaşanan görüş ayrılıklarının çözümü noktasında dile getirilen, bazen de uygulanan bir yöntem olmuştur.

Mübâhele Yöntemi ve Günümüz

Ahkâmü'l-Kur'ân ve muazzam fıkıh literatürünün mübâheleyi ayrıntıları ile birlikte ele alıp, farklı dinlere mensup insanların ve aynı dini benimsemiş kimselerin aralarında meydana gelen ihtilafı çözümlmek için müracaat ettikleri bir yol olarak sunma konusunda uygulama koşulları, şartları, devlet eli ile mi yoksa bireysel yolla mı uygulanacağı vb. hususlarda detaylı bilgi içermemeleri bu yöntemin günümüze bakan tarafları hakkında ayrıntılı araştırmaları zorunlu hale getirmektedir. Meselenin sosyolojik, psikolojik ve dîni boyutunun yanı sıra hukûkî ve ahlâkî boyutu da ele alınmak zorundadır. Bununla birlikte bu yöntem yeryüzünün farklı coğrafyalarında yaşayan, çeşitli kültürlerden ve ırklardan gelen bireyler arasında gerçekleşen diyalog faaliyetleri ile birlikte mütalaa edilebilir. Şöyle ki; farklı dinlere mensup, özellikle de İlahî dinleri benimsemiş insanlar arasında çeşitli teolojik konularda var olan ihtilafın, samimi ve iyi niyetli çabaların bir ürünü olan diyalog ile ele alındığı günümüzde müzâkerelerin bağnazlık, kötü niyet, fanatizm vb. nedenlerden dolayı son İlahî mesajın istediği şekilde sonuç vermediği ve tarafların ısrarcı yaklaşımlarının arttığı bir sırada mübâhele yöntemi gündeme gelebilir. Unutulmamalıdır ki, ortak tanrı inancından ve diğer müşterek değerlerden yola çıkarak geliştirilen diyalogun temel argümanı, mübâhele âyetinin de yer aldığı Kur'ân pasajı içerisinde yer alan bir başka âyettir.

İslam kaynaklarının bildirdiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine Dönemi'nin sonlarına doğru Habeşistan, Mısır, İran ve Bizans hükümdarlarının da aralarında bulunduğu çevre ülkelerin ve kabilelerin yöneticilerine İslam'a davet mektubu göndermiştir. Bu mektupların bir kısmında farklı dinlere mensup insanlar arasında gerçekleştirilen diyalog faaliyetlerinin en büyük delili olan âyet de yer almıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) hiçbir zaman kendisini peygamberler halkasının dışında görmemiş, getirdiği öğretiler de sürekli biçimde İlahî mesajın bütünlüğüne vurgu yapmıştır. Bununla bir-

likte müzakerelerin tıkandığı yerde Allah'ın yönlendirmesi ile kendisine konuk olarak gelen Hristiyanları onlara karşı konukseverlik ve hoşgörüden hiçbir şeyi esirgememekle birlikte mübâhele yöntemine davetten de geri durmamıştır. Dolayısıyla gerek İslam'ı tebliğde gerekse diyalog çalışmalarında şartların oluşması durumunda âyetin ruhuna uygun olarak ve peygamberin sünnetine uyma adına bu yöntem gündeme getirilebilir. Özgüvene ve sarsılmaz iman zemini üzerine yükselen mübâhele teklifi, belki de nüzûl ortamında yaşanan tecrübenin tekrarlanmasına; Kur'ân'ın hak oluşunun bir kez daha tescillenmesine ve amansız muhaliflerin tartışma ortamından çekilmesine vesile olabilir. Aksi takdirde Allah'ın lanetine maruz kalan insanların bir daha iflah olamayacağı son derece açıktır.

Mübâhele yöntemi, kişinin gerçekten içten bir şekilde inandığı tanrının lanetine maruz kalmayı dilemesidir. Mübâhelede tanrı birlikteliğinden çok, kişinin gerçekten samimi biçimde inandığı bir tanrının olması, o tanrıya karşı saygı duyup ondan çekinmesi gerekir. Bu denli güçlü bir inanca sahip olmayan insanların mübâhele yöntemine müracaat etmeleri samimiyetten uzak olduğu gibi, tartışmada haklı çıkmak ve bir takım menfaatleri kolayca elde edebilmek için kötü niyetli insanların başvuracağı bir yol haline de gelir. Bunun doğuracağı toplumsal problemleri önlemek için mutlaka kişilerin inançlarında samimi olduklarına dair kanaatin hasıl olmasına dikkat edilmesi yerinde olur. İçten ve büyük bir saygı ile bir tanrıya bağlı olan insanlar haksız olduklarına kendi iç dünyalarında şahit oldukları konularda toplumsal, psikolojik, nefsi ve dîni nedenlerden dolayı karşı tarafta yer aldıkları insanlar ile mübâheleye yeltenip böylesine derin bir saygı ile bağlandıkları tanrının lanetine maruz kalmayı dilemeleri oldukça zordur. Bu da ihtilafların bir şekilde çözümlenmesine katkı sağlayacaktır.

Sonuç

Yeryüzünde insan hayatının başlaması ile birlikte *"Bir kişinin söz ve davranışlarında diğer kimselerden farklı bir yol izlemesi."* şeklinde tarif edilen çeşitli nedenlere göre, farklı alanlarda, değişik boyutlarda ortaya çıkan ihtilaf, dinler ve düşünceler tarafından çözüme kavuşturulmak istenmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de de bir yandan ihtilafı çözümleme noktasında takip edilmesi gereken temel prensipler verilirken bir yandan da özel çözüm yollarına temas edilmiştir. Farklı dinlere mensup insanlar arasında ihtilafı çözümlemek için gündeme gelen mübâhele de bu yöntemler içinde yer almaktadır.

Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında tanrının varlığı, ahiret hayatı vb. konularda bir birliktelik olsa da bunların ayrıntılarında ve diğer bazı teolojik konularda, özellikle de Hz. İsa'nın tabiatına ilişkin meselelerde ihtilaflar vardır. Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde taraflar arasındaki ihtilafın çözümlenmesi için Kur'ân tarafından mübâhele önerilmiştir. Mübâhelenin Yahudiler veya müşrikler hakkında olduğunu ifade eden rivayet ve görüşlerin aksine, bu çözüm yolunun Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında

meydana gelen tartışmaları çözümlmek için önerildiği görüşü ön plana çıkmaktadır. Diğer ihtimaller de mübâhelenin farklı dinlere mensup olan insanlar arasındaki ihtilafı çözümlme özelliğine zarar vermez. Ancak tarihi veriler bunun Medine döneminde Müslümanlar ile Nocrân Hristiyanları arasında gündeme geldiğini göstermektedir.

Nocrân Hristiyanları ile ilgili rivayetler, bu bölgeden Hz. Muhammed'e (s.a.v.) hem Mekke döneminde hem de Medine döneminde heyet geldiğini göstermektedir. Mekke döneminde gelen heyet, ilahî hakikatleri araştırmak üzere gelmiş ve Müslüman olarak kendi topraklarına dönmüştür.

Medine döneminde gelen heyet ise Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tartışmaya girmiştir. Bilindiği üzere İslam dini ile Hristiyanlık arasında bir takım temel dîni konularda özellikle de Hz. İsa'nın tabiatı konusunda fark vardır. Kur'an'ın inmeye devam ettiği dönemde Arap yarımadasının güneyinde yer alan Nocrân bölgesinde yaşayan Hristiyanlar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mektubu üzerine aralarında siyaset, din ve ekonomi bakımından lider kabul edilen kimselerin de bulunduğu altmış kişilik bir heyeti Medine'ye göndermiştir. Gelen heyet Müslümanlar tarafından Medine'de ağırlanmış, Mescid-i Nebevî'de kendi inanışlarına göre ibadet yapmalarına izin verilmek suretiyle büyük bir hoşgörüyü mazhar olmuştur. Heyet ile Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında ilahiyat konularında; Hz. İsa'nın tabiatı, yaratılışı ve babası vb. konularda tartışma meydana gelmiş, tartışmanın düşümlenmesi üzerine de İlahî bir çözüm yolu olarak mübâhele âyeti inmiştir.

Mübâhelenin eski bir Arap âdeti olma ihtimali bulunduğu gibi Tâhir İbn Âşûr'un da ifade ettiği gibi ihtilafı çözümlme konusunda başvuru olan bir Hristiyan âdeti de olabilir. Ancak bu yöntemin Kur'an'da yer alması ve Hz. Peygamber'e (s.a.v.) uygulanmasının emredilmesi Müslümanlar açısından meşru bir yol olması için yeterlidir. Ancak bu yöntem bir ihtilaf çözümlme yolu olan liân gibi ayrıntılı biçimde fıkıh kitaplarında ve ahkâm tefsirlerinde ele alınmamıştır. Bununla birlikte sahabe ve tâbiün dönemleri dâhil İslam tarihinde bu yöntem müracaat edilmiştir.

Sahabenin İslamî konularda mübâhele konusunda meydan okuması farklı din mensupları arasında meydana gelen ihtilafın çözümü noktasında önerilen mübâhelenin müminler tarafından Müslümanlar arasında meydana gelen ihtilafın çözümlenmesinde kullanılabileceğini göstermektedir. Hasılı mübâhele, farklı dinlere mensup insanlar ile aynı dine mensup insanlar arasında dîni konularda meydana gelen ihtilafın tartışma ile aşılama durumu çözüme kavuşturulması için müracaat edilen bir yöntemdir.

Kaynakça

Âlûsî, E. S. (1994). *Rûhu'l-maânî fi tefsiri'l-Kur'an'ı'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (nşr. A. A. Atiyye). Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.

Asım Efendi, S. A. (1304). *Kâmus tercümesi*. İstanbul: Matbaa-i Bahriyye.

- Ateş, S. (1995). Kur'an-ı Kerim tefsiri. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Avvâme, M. (1997). Edebu'l-ihtilâf fi mesâilil-ilm ve'd-dîn. Beyrut: Dâru'l-beşâiril-İslâmiyye.
- Bedr Elmas, el-İhtilâf esbâbuhu ve davâbidutuhu, *Havliyye Kulliyeti'da'veti'l-İslâmiyye*, (2002), 16/1.
- Beyhakî, E. B. (1347). *Es-sünenül-kübrâ*. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifil-Osmaniyye.
- Buhârî, E. A. (ty.). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye.
- Cemâl Fâruk Cibrîl Mahmûd. (1998). Ehemmiyyetu murââtî edebî'l-ihtilâf fi mesâilil-ilm ve'd-dîn. *Havliyye Kulliyeti'da'veti'l-İslâmiyye. Nasr: Merkezu'l-havlî*, 12/569.
- Cessâs, E. B. R. (1993). *Ahkâmu'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-fikr.
- Cevherî, E. N. (1990). *Es-sihâh tâcu'l-lüğa ve sihâhi'l-arabiyye* (nşr. A. A. Atâr). Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-melâyin.
- Çetiner, B. (2002). *Fâtihadan Nâs'a esbâb-ı nüzûl*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Dellû, B. (2004). *Cezîratu'l-Arab kable'l-İslâm et-târihu'l-iktisâdî ve'l-ictimâî ve's-sekâfî ve's-siyâsî*. Beyrut: Mektebetü'l-Fârâbî.
- Derveze, M. İ. (2000). *Et-tefsîru'l-hadîs*. Kahire: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî.
- Ebu's-Suûd, M. M. (1994). *İrşâdu'l-aklî's-selîm ilâ mezâya'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru ihyâit-turâsî'l-Arabî.
- el-Kiyâ el-Herrâs, T. (2004). *Ahkâmu'l-Kur'an* (nşr. M. M. Ali, & I. A. I. 'Atıyye). Beyrut: Dâru'l-cil.
- Erdoğan, M. (1998). *Fıkıh ve hukuk terimleri sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Fayda, M. (1975). Hz. Muhammed'in Necrânlı Hıristiyanlarla görüşmesi ve mübâhele. *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 2, 143-149.
- Fîrûzâbâdî, M. M. Y. (1996). *Basâiru zevi't-temyîz fi latâifil-Kitâbil-Azîz* (nşr. M. A. el-Bahhâr). İstanbul: Mektebetü'l-irşâd.
- Hamevî, Y. (ty.). *Mu'cemu'l-büldân* (nşr. F. A. el-Cündî). Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye.
- Hamidullah, M. (2004). *İslam peygamberi* (çev. M. Yazgan). İstanbul: Beyan Yayınları.
- Hâzin, A. A. ibn M. ibn İ. (1995). *Lübâbu't-te'vîl ve maânî't-tenzil* (nşr. A. Şâhîn). Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye.
- Hüd İbn Muhakkem, el-H. (1990). *Tefsîru Kitâbillâhi'l-azîz*. Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî.
- İbn Abbâd, Ebu'l K. İ. (1994). *El-muhîr fi'l-luğa* (nşr. M. H. al Yasin). Beyrut: Âlemü'l-kütüb li'l-melâyin.
- İbn Âşûr, M. T. (ty.). *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Dâru Suhnûn.
- İbn Ebi Hâtîm, er-R. (1998). *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm* (nşr. E. M. et-Tayyib). Mekke: Mektebetü Nezar Mustafa el-Bâz.
- İbn Hacer, el-A. (1407). *Fethu'l-Bârî bişerhi Sahîhi'l-Buhârî* (nşr. M. el-Hatîb). Kahire: el-Mektebetü's-selefiyye.
- İbn Hişâm, ebu M. A. (1414). *Es-sîratu'n-nebeviyye* (nşr. T. A. Sa'd). Beyrut: Dâru'l-cil.
- İbn İshâk, M. (1991). *Siyer* (nşr. M. Hamidullah, çev. S. Özel). İstanbul: Akabe Yayınları.
- İbn Kesîr, ebu'l F. İ. (1997). *Tefsîru'l-Kur'ân'il-Azîm* (nşr. S. ibn M. es-Selâme). Riyad: Dâru Taybe.
- İbn Manzûr, ebu'l-F. ibn M. (ty.). *Lisânu'l-Arap*. Beyrut: Dâru'l-fikr.
- İbn Seyyidî'n-nâs, ebu'l-F. İbn S. (ty.). *Uyûnu'l-eser fi funûnî'l-mağâzî ve's-ş-şemâil ve's-siyer*. yy.
- İbnu'l-Arabî, ebu B. M. İbn A. (2005). *Ahkâmu'l-Kur'an* (nşr. R. F. el-Hemâmî). Beyrût: el-Mektebetü'l-'asriyye.
- İsfehânî, R. Ebu'l-K. H. ibn M. (1992). *Müfredâtu elfâzî'l-Kur'an* (nşr. A. Dâvûdî). Beyrut-Dimaşk: Dâru'ş-Şâmiyye-Dâru'l-kalem.

- Karaman, H., Çağrırcı, M., Dönmez, İ. K. ve Gümüş, S. (2003). *Kur'an yolu Türkçe meâl ve tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Kelâî, E. R. (1414). *El-İktifâ bimâ tedammenehû min meğâzi Rasûlillâh ve's-selâseti'l-hulefâ* (nşr. Muahammed Kemâluddîn). Beyrut: 'Âlemu'l-kütüb.
- Kermî, H. S. (1991). *El-hâdi ilâ lugati'l-Arap*. Beyrut: Dâru Lübnan.
- Kurtubî, ebû A. M. ibn A. (1993). *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye.
- Mecdi Abdulğaffâr Habîb. (2005). *el-Hilâf beyne'd-duât ve mazâhiruhu ve esbâbuhu ve ilâcuhu", Havliyye Kulliyeti usûli'd-dîn (2005)*, ts., yy, 22/2.
- Mukâtil İbn Süleyman, ebû'l-H. (1989). *Tefsîru Mukâtil* (nşr. A. M. Şahhâte). Kahire: el-Heyetu'l-Misriyye el-âmme.
- Nesefî, ebû H. Ö. (1995). *Tilbetu't-talebe* (nşr. H. A. el-Ak). Beyrut: Dâru'n-nefâis.
- Nisâbü'rî, N. H. ibn M. (1996). *Ğarâibu'l-Kur'an ve rağâibu'l-furkân*. Beyrut: Dâru'l-kutbi'l-ilmiyye.
- Râzî, F. (1990). *Mefâtihu'l-ğayb*. Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye.
- Semerkindî, ebû'l-L. (1993). *Bahru'l-ulûm* (nşr. A. M. Muavvid, A. A. Abdulmevcûd, & Z. A. en-Nûtî). Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye.
- Semîn Halebî, A. ibn Y. (1993). *Umdetu'l-huffâz fi tefsîri eşrafî'l-elfâz* (nşr. M. et-Tuncî). Beyrut: Âlemu'l-kütüb.
- Suyûtî, C. (1990). *Lübâbu'n-nükûl*. Beyrut: Dâru'l-hicre.
- Suyûtî, C. (1993). *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr*. Beyrut: Dâru'l-fikr.
- Şâmî, M. ibn Y. es-S. (ty.). *Sübülü'l-hüdâ ve'r-raşâd fi sirati hayri'l-'ibâd*. yy: yy.
- Taberî, ebû C. M. ibn C. (1988). *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-fikr.
- Tabersî, ebû A. el-F. ibn el-H. (ty.). *Mecmau'l-beyân, fi tefsîri'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru mektebeti'l-hayât.
- Tantâvî, M. (1998). *et-Tefsîru'l-vasît li'l-Kur'an'î'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'n-nehda.
- Tirmizî, ebû İ. M. b. İ. (ty.). *el-Câmiu's-sahîh* (nşr. A. M. Şakir). Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye.
- Yazır, M. H. (tY.). *Hak dini Kur'an dili* (Sad. İ. Karaçam, E. Işık, N. Bolelli ve A. Yücel). İstanbul: Zehraveyn.
- Zebîdî, M. ebû'l-F. S. M. M. (1994). *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (nşr. A. Şeyri). Beyrut: Dâru'l-fikr.
- Zemaşerî, ebû K. M. ibn Ö. (1995). *el-Keşşâf an hakâkik ğavâmidî't-tenzil ve uyûni'l-aqâvil fi vucûhi't-te'vil* (nşr. M. A. Şâhin). Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye.

Mubāhalah as a Method of Dispute Resolution

Halil Aldemir*

People were created differently from each other in terms of physical characteristics, and at the same time they are different from each other in terms of mind, thinking, and spirit. Due to their nature people who need to live together and communicate with others do not always agree with each other. The relationships among members of society to meet material and spiritual needs as expressed in sociology are collected under two main headings: “unifying” and “separating” processes.

We face the phenomenon of conflict among individuals in different settings, from our daily life to complex international networks. Religions, doctrines, and systems of thought have provided remedies to resolve and manage conflicts. The Qur’ān mentions *mubāhalah* (Invoking Mutual Curses) with its various reasons, areas, dimensions, and solutions, and it proposes the *mubāhalah* method for conflicts concerning subjects related to theology and conflicts that cannot be resolved by negotiation among the members of two different religions.

This study examined the debate mainly about the nature of Jesus and some other theological issues between the Prophet (peace be upon him) and the Christians from Najrān in the early Islamic period, and the *mubāhalah* proposal to end the debate by the Qur’ān with lexicographic, exegetical, and biographical (*siyar*) sources. By the very nature of the topic, first the concepts of conflict and *mubāhalah* were clarified. Then the *mubāhalah* method was explained with its historical conditions, and finally this method was related to today’s world.

Conflict is a persistent phenomenon based on human nature and fed by external causes. The Arabic word for conflict has its roots in the following meanings combined under the dominator of the best and the ideal or to stay behind the original: The unpleasant smell caused by fasting in one’s mouth, changes in food’s taste or smell, a

* Assist. Prof., Kilis 7 Aralık University Department of Elementary School Religious Culture.

Correspondence: aldemirhalil@gmail.com, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Mehmet Şanlı Mah. Doğan Güreş Paşa Bul. No:134 Kilis, Turkey

child's invalidation of suspicions about himself, a child's divagation from his father's moral values, not being able to eat due to illness, staying behind, taking someone's place, being a *khalīf*, patching up a dress, approaching from behind, being foolish, a camel's pregnancy, being an implacable opponent (Asim Efendi, 1304, p. 570-572; Jawharī, 1990, pp. 1353-1358; Kerme, 1991, p. 661; Ibn 'Abbād, 1994, p. 345-350; Zebid, 1994, pp. 184-202 ; Ibn Manzūr, n.d., p. 82-92). Many verses of the Qur'ān (al-Baqarah 2 / 176, 213, 253, Āl 'Imrān 3 / 19) mention conflict, and in this study the meaning of conflict is defined as "to follow a different path from others in terms of words and behaviors" (Isfahānī, 1992, p. 294; Ḥalabī, 1993, p. 603; Alūsī, 1994, p. 415; Firūzābādī, 1996, p. 562; Awwāmah, 1997, p. 8; Cemal Faruk, 1998, p. 569; Ṭantāwī, 1998, p. 161; Bedr, 2002, p. 361; Mecdī, 2005, p. 1880).

Mubāhalah is defined in dictionaries as "releasing, cursing, a father's releasing a child without opposing what the child has done, a governor's act according to the will of his people without opposition, to free a calf or a camel in order to milk their babies" and although its primary meaning is summarized as "leaving something as irrelevant or unrelated," and has different meanings (Nasafi, 1995, p. 159; Erdogan, 1998, p. 311), *Mubāhalah* can be defined most broadly as "the coming together of conflicting parties to beg Allah to curse the unfair party for issues of conflict that occurred among them and could not be resolved through negotiation." After the conceptual framework, first the parties of the *mubāhalah* method were identified. Although it was mentioned in some sources (Ṭabarī, 1988, p. 301; Suyūti, 1993, p. 233; Derveze, 2000, p. 159) that the Prophet's opposite party were the Jews and the verse about this covers both Jews and Christians (Ateş, 1995, p. 451), according to the majority of the exegetes (Ṭabarī, 1988, pp. 299-300; Muqātil, 1989, p. 179-181; Hüd Ibn Muḥakkam, 1990, p. 288; Suyūti, 1990, p. 58; Rāzī, 1990, p. 134; Samarqandī, 1993, pp. 274-275; Qurtubī, 1993, p. 4; Zamakhsharī, 1995, pp. 261-263; Hāzin, 1995, p. 254; Ibn Kathīr, 1997, pp. 49-55; Ibn Abī Hātim, 1998, pp. 627-628; Çetiner, 2002, pp. 136-140; Elmalılı, t.y., p. 1011; Tabarsī, n.d., pp. 99-100), the opposing party were Christians from Najrān. A hadith in Bukhārī in some way also supports this (Bukhārī, n.d., "Maghāzī" 72; Ibn Hajar, 1991, pp. 697-698).

Although it is thought that the party from Najrān came to Mecca to meet the Prophet (peace be upon him) (Ibn Ishāq, 1991, p. 279-280), both historical conditions (Dellū, 2004, p. 140), and some other evidence (Ibn Hishām, 1411, p. 236; Kalā'ī, 1414, p. 214; Shāmī, n.d., p. 421; Ibn Sayyid al-Nās, n.d., s. 169.) show that they came to the Prophet at the end of the Medina period (Fayda, 1975, p. 2, 145; Hamid Allāh, 2004; p. 516).

Their political leader, Aqib, religious leader, Uskuff, and the manager who was responsible for trade and transportation, Sayyid were among the group of sixty Christians, who came to Medina from Najrān (Ibn Hishām, 1414, p. 571). The Prophet (peace be

upon him) welcomed them with great tolerance despite the fact that they had a different religion. They were allowed to worship according to their beliefs at al-Masjid al-nabawī (the Mosque of Muḥammad) (Hamīd Allāh, 2004, p. 516).

According to the narrations, the Christians stubbornly responded to the Prophet's (peace be upon him) persuasive words about the nature of Jesus. They did not come close to accepting what the Qur'ān says about Jesus by insisting on their own beliefs and demagoguery. The discussions between the parties did not lead to a solution and the conflict became a complicated problem. At this point, the divine revelation stepped in and asked the Prophet (peace be upon him) to call for *Mubāhalah* (invoking mutual curses):

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ
وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ

(Then whoever argues with you about it after the knowledge that has come to you, say, "Come, let us call our sons and your sons, our women and your women, ourselves and yourselves, then supplicate earnestly [together] and invoke the curse of Allah upon the liars [among us]." (Āl 'Imrān 3/61).

After this verse, the Prophet (peace be upon him) with some of his family members invited Christians from Najrān to invoke mutual curses. According to the narrations, instead of invoking mutual curses, they agreed upon paying tax to the Prophet (peace be upon him), and also requested an official, who could arbitrate the financial conflicts among Christians from Najrān. Upon this, the Prophet (peace be upon him) commissioned Abū 'Ubaydah ibn Jarrāh, called *amīn al-ummah* (the trustworthy person of the ummah), to arbitrate for them (Ibn Kathīr, 1997, p. 52, Bukhārī, n.d.: "Āhād", 1, "Faḍā'il al-sahābah", 21, "al-Maghāzī", 72; Tirmidhī, n.d., "Manāqib", 32). At the end, the delegation from Najrān returned to their country by ending the debate with the Prophet (peace be upon him) (Çetiner, 2002, p. 136-140; Ibn Āshūr, n.d., p. 266).

It has been related that the *mubāhalah* method was not implemented during the Prophet's time because Christians from Najrān could not take the chance of *mubāhalah* and preferred compromise. However, although inviting to *mubāhalah* did not eliminate the conflict completely between the parties, it brought about the Christians' withdrawal from the discussion platform because they knew that mutual cursing with a prophet would result against them. Thus the discussion about theological issues between the Prophet Muhammad (peace be upon him) and his companions and the Christians from Najrān was resolved.

Thair Ibn Āshūr mentions the possibility that the *mubāhalah* method might be one of the ways of ensuring the fairness of the Christians, but he did not present any evidence

for this (Ibn Āshūr, n.d., p. 265). In our opinion, because the revelation suggests this kind of method, it is evident that *mubāhalah* became an Islamic method.

It is not possible to find detailed information about this method's applications, parties, and procedure etc. in sources of *Ahkām al-Qur'ān* (works of exegesis focusing on Islamic law) (Jaṣṣāṣ, 1993, pp. 22-24; Kiyā, 2004, p. 17; Ibn 'Arābī, 2005, p. 299). This subject is not even presented in books of Islamic law under a separate heading as a dispute resolution method. However, the *li'ān* or *mulā'anaḥ*, which is defined as "in case a husband accuses his wife of adultery and cannot provide four witnesses to prove it, the wife and the husband testify four times in front of a judge according to Islamic law, then pray for Allah's curse and wrath on the one who is lying" (Erdoğan, 1998, p. 260), is indeed a method of cursing and applied in different sects of Islam.

Mubāhalah is a call, in essence, to be fair. But this call can only be done by the right people who think they are confident about it (Ibn Āshūr, n.d., p. 266). Therefore, this method has become a method of resolving disputes that has been referred to throughout history.

The *mubāhalah* can be discussed as a dialogue occurring between individuals from different cultures and ethnicities and individuals living in different lands. Namely, the *mubāhalah* method can be used today when a conflict occurs among different religions, especially the divine religions, about theological issues, when they have been attempted to be solved with dialogue based on sincere and well-intentioned efforts, and when the discussions, because of bigotry, bad intentions, fanaticism, and etc., cannot proceed as the last divine message (of the Qur'ān) wishes, and when the parties' insistent approaches increase. It should not be forgotten that dialogue is based on the common belief in God and some other common values, and its main argument is in another verse that is in a section of the Qur'ān that also includes the verse about *mubāhalah*.